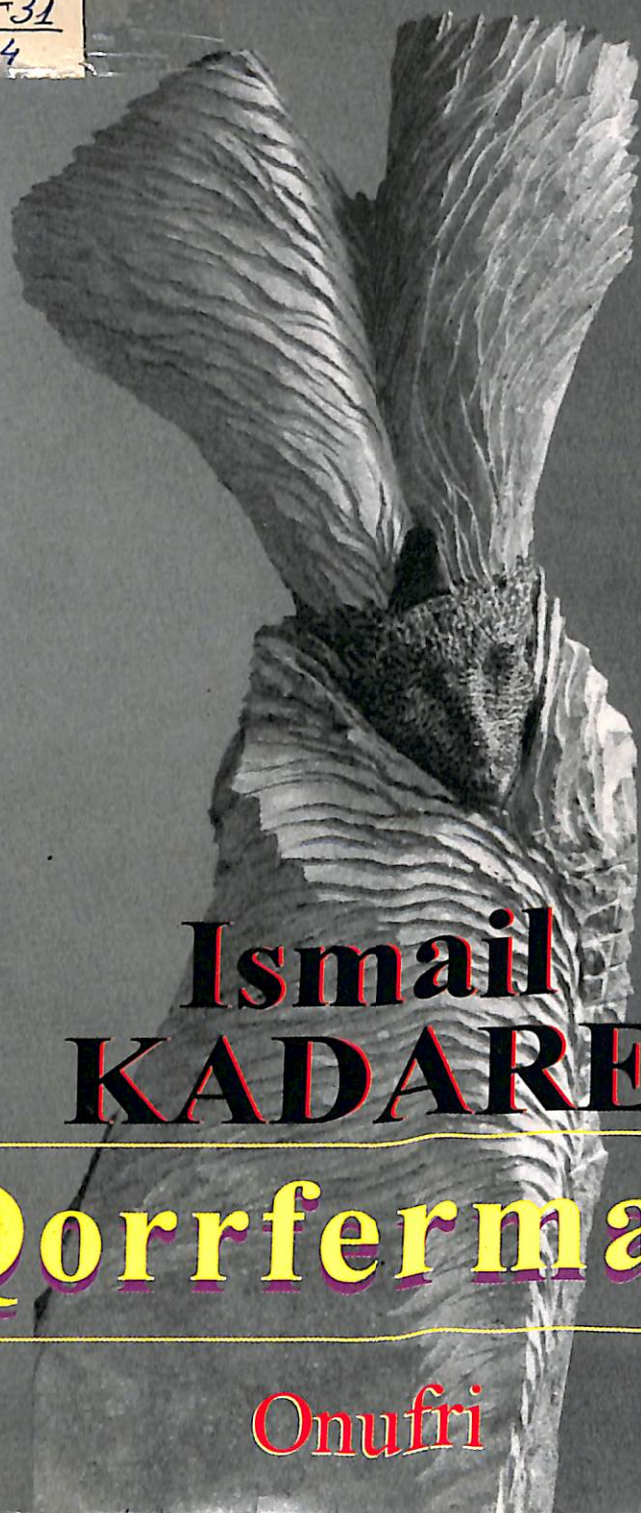

IBLIOTEK,

85H-31

K 14

Ismail
KADARE

Qorrfermani

Onufri

Qysh në javën e parafundit të shtatorit u kuptua se ato që po ndodhnin nuk ishin një rastësi. Pas rrëzimit nëpër shkallët e minaresë së hoxhës së ri Ibrahim, fill pas këndimit të ezanit të tij të parë, këndim që kishte ngjallur adhurimin e krejt dëgjuesve, u fol për sëmundjen e papritur të princit trashëgimtar, shfaqur gjithashtu pas daljes së tij në popull, si dhe për dy-tri fatkeqësi të tjera, të ndodhura të gjitha njëra pas tjetrës në atë javë të turbullt, fundi i së cilës ruante një të papritur tjetër. Ndërsa ambasadori i Anglisë po shpejtonte drejt pallatit mbretëror, ku thuhej se do t'i çonte sulltanit lajmin e shumëpritur të miratimit prej qeverisë britanike të një huaje të rëndësishme, karroca e tij u përmbys.

Një grua (apo ndoshta burrë i mbuluar me perçe), që dyshohej se ia kishte ngulur sytë karrocës në kohën që po kalonte urën e Hamamit pak çaste përpara rrëzimit, u kërkua prej turmës, madje u ndoq një kohë

të gjatë nëpër rrugica, pa u gjetur dot. Po pavarësisht se njeriu nuk u gjet, një gjë ishte e qartë për të gjithë: karroca e ambasadorit, ashtu sikurse rrëzimi i hoxhës së ri, si dhe sëmundja e princit trashëgimtar, bashkë me rastet e tjera, nuk ishin shkaktuar veçse nga e njëjta gjë: goditja e syrit të keq.

Nuk ishte hera e parë që ndodhte kjo. Kujtesa e njerëzve, madje kronikat e shtetit ishin plot me raste të ngjashme, që tregonin se herë pas here syri i keq acarohet dhe niste të sillte gjëma njëlloj si lëngatat e mëdha, ndoshta edhe më keq. S'ishte e rastit që në të folurën e njerëzve, që prej kohësh që s'mbaheshin mend, gjëllonte shprehja e hangri syri i keq.

Por atë vjeshtë, ndoshta prej kohës së ftohtë e gjithë lagështi, e ndoshta edhe prej shtrëngatës ekonomike, goditja e sykëqinjve u ndje edhe më fort. Ndaj dhe trazimi e pezmi i njerëzve ishte i madh, dhe, po ashtu më i plotë, ishte edhe raportimi, që thuhej se i qe paraqitur vetë sovranit.

Prej ditësh pritej kundërveprimi i mbretit. Në mos një dekret, një vendim, një shpallje, a, së paku, një qarkore e fshehtë shpresohet gjithsesi.

Gjer të martën në mbrëmje zyra e sulltanit nuk nxori asgjë. Dhe si përherë në raste pritjeje të tilla, krahas hamendjeve të vjetra se ç'vendim mund të merrej, renditëshin të reja, zakonisht më të mjegullta.

Më parë rastet e *ngrënies me sy* dënohe-

shin rëndë, njëlloj si femohuesit: digjeshin në gropën e gëlqeres, rripeshin të gjallë ose mbuloheshin me gurë. Kështu, ende mbahej mend në kryeqytet rrjepja e plakës Shanisha, e cila me një vështrim arriti t'i ngjiste vajzës së mbretit të mëparshëm, sulltan Azisit, sëmundjen e tokës, që shkaktoi në fillim brengën e pastaj sëmundjen e gjatë të këtij të fundit dhe që u bë shkak për heqjen e tij nga froni, pasuar kjo nga turbullira prej të cilave shtetit iu deshën vite të tëra që ta merrte veten.

Kështu dënoheshin më parë sykëqinjtë, po tani, kur qysh pas reformave të mëdha, perandoria ishte modernizuar, dënime të tilla ngjanin barbare dhe disi jashtë kohës.

Po atëherë ç' do të bëhej? Të përkëdheleshin sykëqinjtë, të liheshin të livadhisnin gjersa të rrëzonin përdhe jo më njerëzit, po muret e shtëpive? Kështu thoshin ata që ishin kundra çdo mëshire ndaj syngrenësve dhe që përgjithësisht ishin kundra çdo zbutjeje të ligjeve të shtetit. Dhe vërtet, ku ishte parë që të zhdukej një e ligë pa u marrë masa të rrepta? Mos do të mjaftoheshin që t'i detyronin sykëqinjtë të mbanin ca turpe, që porsa ishin shpikur andej nga viset e kaurit, ca si qelqe djallëzore që quheshin syze? Apo t'ua lidhnin sytë me nga një shirit të zi, nga ata që përdornin kusarët e detit?

Kurrresi jo, se syri i lig e depërtonte helmin njëlloj, në mos më shumë, që pas shiritit të zi, e aq më tepër pas atyre qelqeve

të nëmura, edhe sikur me blozë ato të lyheshin, siç e kishin bërë modë kohët e fundit, ca bjerrakohsa të kryeqytetit.

Kështu flitej dhe kështu rrekeshin mendjet e njerëzve për të gjetur se ç' do të bëhej, gjersa më në fund, të premten, dekreti doli.

Si gjithë dekretet e mëdha, emrin e kishte të shkurtër, *Qorrferman*, po s' ishte as aq i egër, as aq i butë sa ç' pritej. Ishte midis të dyjave, nga ato që i lënë të dyja palët kundërshtare të pakënaqura, po me një pakënaqësi të shurdhër, pas së cilës nuk ishte e vështirë të ndihej megjithatë adhurimi për shtetin dhe sovranin, sidomos për këtë të fundit, që dinte të ngrihej e të qëndronte lart, sipër shkumbajës njerëzore.

Çuditërisht shpejt, qysh javën e parë pas shpalljes, u morën vesh ca hollësira nga mbledhja e qeverisë ku *Qorrfermani* ishte shqyrtuar përpara se të merrte trajtën përfundimtare. Si përherë qenë ndeshur rreptazi klani i Qyprillinjve me atë të Sheh-Ul-Islamit. Qyprillinjtë, pa guxuar të dilnin kundër dekretit, kishin qenë për masa të buta ndaj sykëqinjve: mënjanimin nga postet e nga vendet publike, ndalim në shtëpi, shumë-shumë internim ose grumbullim i tyre në vende të veçuara, ashtu siç bëhej me lebrozët. Sheh-Ul-Islami dhe grupi i tij ishin, përkundrazi, për dënimet e vjetra, kurse sulltani, që i kishte dëgjuar të dyja palët me durim, nuk u kishte dhënë të drejtë

as njërës, as tjetrës palë, ose më përpiktaz, u kishte dhënë të drejtë të dyjave. *Qorrfermani* ishte një lëshim ndaj të dy klaneve, i tillë që gjithë pakënaqësinë e atyre që nuk ishin për ndëshkime barbare e drejtonte kundër Sheh-UI-Islamit, dhe, anasjelltas, mërinë e fanatikëve, kundër Qyprillinjve. Vetë sulltani, jo vetëm që qëndronte jashtë shtjellës, po tërhiqte njëlloj përdëllimin e të dyja palëve, atë lektisje të veçantë që shkaktonte përherë keqardhja që, veç punëve të tjera të mëdha, sovranit i duhej të ndante edhe përfytjet e pafundme të grupeve shemra.

Pa u shpallur ende prej kasnecëve dhe shtypit, në rrethe të caktuara të kryeqytetit u morën vesh pikat kryesore të dekretit: Përmbajtja e *Qorrfermanit* ishte pak a shumë kjo:

Meqenëse kohët e fundit ishin shpesh-tuar rastet e goditjes së syrit të lig dhe meqenëse sykeqoja, (fjala ishte nxjerrë prej një fjalori të vjetër të shekullit të gjashtëmbëdhjetë), kishte rrezik të kthehej në një stih të vërtetë, shteti, për të mbrojtur po aq vetveten sa edhe shtetasit prej këtij rreziku, detyrohej të ndërhynte me një sërë masash.

Nuk dënoheshin me vdekje si dikur sykëqinjte, por vetëm u hiqej mundësia e krimit. Dhe kjo bëhej duke u hequr atyre armën dëmtuese, që ishin sytë e ligj.

Pra dekretohej nxjerrja e syve të këqinj të të gjithë atyre që do të vërtetohej se i

kishin të tillë.

Ky veprim, d.m.th. verbimi, do të bëhej kundrejt një shpërblimi, që i jepte shteti dhe që do të ishte më i madh për ata që do të paraqiteshin vetë, (vullnetarisht), dhe më i vogël për të tjerët.

Do të kryhej çsyzimi, (fjala përdorej për herë të parë në një shkresë zyrtare), pra do të bëhej nxjerrja e syve me forcë, madje pa shpërblim, e gjithë atyre që me mënyra të ndryshme do të kërkonin t'i shmangeshin verbimit, do të fshiheshin apo do të kundërshtonin.

U bëhej thirrje gjithë shtetasve të perandorisë shekullore që të kallëzonin haptazi, ose me letra padorase, njerëzit me sy të ligj, duke vënë në fund të kallëzimit emrin e plotë si dhe drejtimin e shtëpisë ose të punës së të pandehurit. Kallëzimi do të bëhej si për njerëzit e thjeshtë, ashtu edhe për zyrtarët, sado poste të larta të zinin ata në shkallën shtetërore.

Kjo fraza e fundit bëri që sytë e shumë njerëzve të ngrinin një grimë, sikur të kërkonin në hapësirë një pikë të padukshme.

Qyshse vazhdonin të përdoreshin të dyja mënyrat e njoftimit: ajo e vjetra, me anë të kasnecëve, dhe e reja, me anë të gazetave, kishte dekrete që bënin më shumë përshtypje kur i dëgjoje me veshë, dhe të tjera, peshën e të cilave e kapte më mirë syri, gjë që varej natyrisht nga natyra e dekretit dhe nga ajo se me kë kishte të bënte kryesisht: me turmat e paditura apo me njerëzit e zgjedhur.

Qorrfermani u duk menjëherë i tmerrshëm në të dyja trajtat e shpalljes së tij. Madje, njëfarë kohe, u duk se mund të kuptohej tërësisht vetëm duke u futur në tru me anë të syve dhe të veshëve njëkohësisht. Kështu ndoshta shpjegohej që ata të cilët e dëgjonin së pari nga kasnecët shpejtonin të blinin gazetatat për ta parë të shkruar, kurse përkundrazi, ata që fillimisht qenë të njohur me të nëpërmjet shtypit, e linin gazetën në tryezën e kafenesë a mbi stolin e lulishtes dhe nxitonin drejt ndonjë udhëkryqi ku

pritej të kalonte kasneci.

Një gjë e njohur, disi e harruar që prej disa vjetësh, nisi të notonte në erë: frika. Ishte një frikë e veçantë, fare e ndryshme nga ato që përftonin sëmundjet, kusarët, fantazmat apo vdekja: frika prej shtetit. E akullt, pa përmasa, me një zbrazëti të madhe tejprtej, por që mbushte megjithatë gjithçka, ditë për ditë e orë pas ore, ajo nisi të përfshinte në qerthullin e saj qindra mijëra njerëz. Kështu kishte ndodhur gjashtë vjet më parë, kur ishte shpallur fushata kundër sekteve të ndaluara, që kishin mundur të rigjallëroheshin. Madje edhe më larg, pesëmbëdhjetë vjet të shkuar, kur qe zbuluar përbetimi në ushtri, i cili në fillim qe dukur si një çështje që kishte të bënte vetëm me një rreth të ngushtë zyrtarësh të lartë, po që dalëngadalë e rrezatoi fatkeqësinë në mijëra familje.

Njerëzit, me prirjen e natyrshme për t'i nxjerrë nga kujtesa gjëmat e përbashkëta, e kishin harruar klimën e veçantë që krijohej në prag të anktheve të mëdha, atë mpirje e atë shurdhëri shkretimtare në kohën e zbrazët midis shpalljes së kërcënimit dhe goditjes së parë, atëherë kur shpresa se mos e gjithë kjo nuk ishte e vërtetë, se mund të mbrapsej, se mund të shkundej si ëndrra e keqe, në vend që ta zbuste, e bënte edhe më të mprehtë tmerrin.

Kështu kujtonin, po, porsa pas lodërtive dëgjuan fjalët e para të kasnecëve, e kuptuan

se nuk kishin harruar asgjë, se gjithçka kishte qenë brenda tyre, e fshehur me kujdes, si një unazë me helm. Dhe ashtu si edhe më parë, përpara se truri të kapte se përse bëhej fjalë, qiellzat në gojët e tyre pësuan atë tharjen e parë të njohur, pas së cilës vinin gjithë të tjerat. Qysh në fillim u ndie se, në krahasim me fushatën kundër sekteve të ndaluarra dhe në përqasje me të gjitha ngjarjet e tjera të ngjashme, kjo e tanishmja ishte më e frikshme. Ishte e tillë sepse kishte të bënte me një gjë të papërcaktueshme dhe të përgjithshme. Ndërkaq ata e dinin mirë se ç'do të thoshte kjo. E kishin pësuar ata vetë ose të afërmit e tyre dhe atëherë kur ishte dukur se goditja do të binte mbi mjedise të përkufizuara qartë, siç qe rasti i sekteve, apo mbi zyrtarë të veçantë, si në përbetimin e ushtarakëve. Kurse tani që bëhej fjalë për një gjë aq haptazi të parrokshme, siç qe ky gjykim për keqësinë ose jo të vështrimit, e aq më tepër kur kjo lidhej me diçka të përgjithshme si sytë, (sy kishin të gjithë, dhe askush s'mund të kujtonte se mund të hiqej mënjanë duke thënë se mua kjo histori s'më përket), pra tani e kuptuan se fushata e re do të ishte e paparë për nga egërsia dhe përmasat e saj. Ndihej menjëherë se vorbulla e saj do t'i gjente e do t'i përfshinte të gjithë mizorisht, pa mëshirë, gjersa t'i sfiliste krejt.

Qysh të shtunën në mëngjes, kudo nëpër familje, zyra, kafene nuk bisedohej veçse